

نورلۇق بوردى

ئۆزك اوجاقلارنىڭ ئاشراقلىرى بىلەن بىرگە

جلد : 2 — 22

ئۆز 1928
اۋنىدېنىڭ سەنە

صافى : 7 — 201

برخطيك كتابى

محررى : يعقوب قمرى

26 تموز تاريخلى «ملت» دن

« ژوپتەر » ك دوقوز قيزندن اوچ تانه سى
نقدر بدبختدر ! برينك شريقلى هواورده قايت
اولدى ؛ برينك رقصلىرىدن هيچ اثر قالمى . او برينك
سوزلى صامت كاغداوستنده حركتمىر حرفلر حاله
انقلاب ايتدى .

هيكتراشله معمار المى خولالارنى دهرك جورينه
رام اولمايان مرسرده ابديله شيردiler . رساملر
رنكارلر ك روللر ك بوتون او كوز قاشماديريجى
التماعلرني عصرلر ك ماوراسندن لوحه ديزيلن درت
كوشه لى آينه لر ايچنده بزه عكس ايتدiler .
لكن سسى برخلق كتله سنى ، برفورطنه نك بر
دكزى قاتارتيشى كې جوش و خروشه كتيره ن
افسونكار خطيك سحرى قاپ سته سوردى .
اواه ، كنديسيله برابر وكنديسى ديكلينرله برابر
اولدى .

ديرلر كه ، خطبه ده طبق شعر كې يازيلوب ده
اوقونان صنعتلر مياشده در في الواقع « ده موسته ن » دن
تا « ژوره س » . قدر بو ير يوزندن كاوب كچمش
بوتون بيوك خطيلر ك اولايازوب صوكر اوقودقلىرى
بيلورز . فقط ايسته « ده موسته ن » ك خطبه لرى
ميدانده ، ايسته « ژوره س » ك نطقلى جلد جلد
كتابلر حائنده او كمزده دوريبور . بولرلى آلام ،
يوكك سسله اوقويلام ؛ عجا ، زماننده كندى . پدعلرى
طرفندن سوبله نركن حاصل ايتدكارى تاثيرك بيكده برينى
احياه قادر اوله بيليرمى يز ؟ نه ممكن ! ده موسته نك
خطبه سنى قرائت ايچين يته ده موسته نى ، « ژوره س » ك
نطقلى سوبله مك ايچون يته ژوره سى بولق لازمدر
زيرا بزم يازيلى اولارق المزده طوديقم شى اولنرك
صنعتك بر كولكه سندن عبارتدر . طبق موسيقيد
نوطه نه ايسه اولمدر . چونكه برنطق برسدر ،
سس كې تاثيرى آنى در . آنك ايچيندر كه حمدالله
صبحى ، بكا كتابى ايچين بر اسم صورديفى وقت
اوكا (سس) ديمه سنى توصيه ايتشدم : صمى
ايدآليست بواسمى كندى محويتيله قابل تاليف
بولمادى و نهايت بر چوق تردددن صوكر كتابنه

« داغ بولى » عنوانى ويردى . شيمدى كوريبورم كه ،
بو كتابه بوندىن ده موافق بر اسم بولق ممكن
دكلش ! چونكه حمدالله صبحى يالكرز بر خطيب
دكل ، « چتين بر داغ يولنده سنه لر در » يوروين
يوليدر و بزه اوزانديفى بو اثرده هر شيدن اول
او بولجيك علوى و هيجانلى مناقبى اوكره نيورز .
بو صورتله كتابدن آلديقم حصه يالكرز حمدالله
صبحى نك يو كك بلاغتنك بزه ويردىكى بديى ذوق در
عبارت قالمور ، عين زمانده صارپ و بويوك بر
امتحاندىن كچن بر انسان سجيسته نك زمان و مسافه
ايچنده كى اصيل تكاملندن لازم كان اخلاقى و فكري
درسى ده چيقاريبورز . بو درس ، حمدالله صبحى نك
كلامى بزم ايچون نه قدر مهمسه بزه او قدر اميد ،
قوت و متانت ويريجيدر .

ملى مجادله نك ايلك قرا كاكلرندن ظفر و انقلاب
سنه لرينك ايلك آيدى نكلرينه دوغرى اوزانان
مهلك و اعوجاجلى بولى هيكز بيليرسكيز . بونك يز
چوق كيرتيلرى و چيقتيلرى ، بونك بر چوق اينيش
ويوقوشلى واردى . بيمضاً بر دونوم نقطه سنده
استقامتى شاشيران اولور ، بيمض بر يوقوشده
دينلنه نلر بولونوردى . بر چوقلرى بش دوغه سته
تحمل ايدميبوب يووارلايدiler . بوتون بر قاله ايچنده
يالكرز بش اون كشينك بر آن ترده دوشمه دن ، بر
آن يورغونلى اثرى كوسترمه دن ، آياغى بر آن طاشه
سورچمه دن ، و بيهوده يره صاغه صوله صاغاندن ،
عزيمت نقطه سندن غايه ده دوغرو برخط مستقيم اوزره
يوروديكنى خاطرلايورز . بونلردن برى هيچ
شهه مئزكه حمدالله صبحى در .

متاركه نك ايكنجى ييلى استانبولده طوپلانان ملت
محاسنى اوزمانلر بوتون روحلرده حكفرما اولان تذبذبى
تشيل ايتكدن باشقه بر معنائى حائر بولونموردى .
اساساً آنا اولينك و آنا توليده كى يكتا رئيسك آرزو
واراده سنه رغماً بورايه ككش بولونان ملت و كيللرى
اووقتكى استانبولك مادى و معنوى قارغه شانلى
ايچنده هانكى مركز اطرافنده طوپلانجقلىرى بيله .
ميورلر و مختلف عنوانلر آلتنده ، مختلف اماللر
كودهن زمهرله آيريلورلردى . بونلر آراسنده
خلافت و سلطنت سراينه دوغرى والهانه يوزچويره نلر
چوق اولديفى كې ، انكلرلرله آكلاشمق خيالى

جذبہ ابدی . غافل ذکاوتی بہ نہان قالان نیچہ
حقیقتارہ بو جذبہ سایہ سنده ایریشیلیر وھرایدہ .
آلمستك قلبندہ یاتان آرسلان دہ بوندن باشقہ برشی
دکدر . زیرا ، کون کلہجک کہ ، سزیشنك
و کوروشنك اصابتلہ بزى حیران ایدن حمدالہ
صبحی بی ملی مجادلہ حدودینك پک بخوف آنلرنده
بر افسانہ قهرمانہ یاقیشان جرأتلہ میدانہ آتیلیرکن
کورہجکز . بو پہلوانک نہ دمیردن قوشاخی ، نہ دہ
چلیکدن بیجاغی واردر ، بوش آلاری جییلرینك ایچندہ ،
تپہ دن طبرناغہ قدر مسلح بر اشقا آلاينك اوکتہ
یکہجکدر . دیہجکدر کہ :

« بو توره دیلری وورمالی بز . »

حمدالہ صبحی نك توره دیلر دیدیکی بو قلملر
اوقت آناتولی طوبراقلرینك اوزرنده هان دوشمان
قدر شریر ، دوشمان قدر جبار اولان برزمہ بی ،
چرکس ادمہ کرومہی تشکیل ایتمکده در . بوتلر
قارشینده هنوز تشیل ایدن ویاکنز خارجی دوشمانہ
مقاومتلہ مکلف اولان تورك اردوسنك ناصل بر
وضع آلاجنی معلوم دکدر . بویوک ملت مجلسنك
ایچندہ برچوق چرکس ادمہ طرفدارلری واردر . بویوک
ملت مجلسی چرکس ادمہ برپارلامتہز ہیئت کوند
رمشدر . اکثر ذکاوتلی پولتیقه جیلر بوتکلہ اویوشہ نك
دها اینی اولاجقنی سویلہ مکده درلر . زیرا چرکس
ادمہ ؛ بزم ایچمزده دولاشان بر دوشماندر و بونك
آداملری ، آلرنده طابانجہ ، اوموزلرنده توفک ،
بللرنده قاما وقاییشلرنده بومبالولہ ہر بردہ ، مملکتك
ہر نقطہ سنده ، شہرہ ، داغده ، باغده ، مجلسده
وحکومتده افندیلرینك حقوقنی صانت ایتمکده درلر .
ایشته تام بوصیرہ دہ حمدالہ صبحی بویوک ملت مجلسنك
براجتماعندہ دیبورکہ :

« چرکس ادمہ وورمق ایچون قرار ویریکیز .
نیچہ بو قرار یالکنز مملکت اوزرنده مصر کولہ منلرینی
تقلیدہ اوزہ نن توره دینك حیانتہ خاتہ ویرمکلہ
قالایہجق ، تورك وطنی داخلندہ منتظم بر حکومت
و منتظم براردو وجود بولماسہ دوغرواک معبود
بر آدم اولاجقدر . وورمقہ قرار ویریکیز . ووریکز
بوندن یشیان اولمایہجقسکز . »

بلکہ آلری ہیچ سلاح قولانامش ؛ بلکہ بورنی
هیچ باروت فوقوسی دویتامش بوشہر چوجوغی او
داغ باشندہ ، او وحشی اوغولنرلر قارشینده بو قدر جرأتلہ

بسلہ یئلر ویاخود بر نوع مهم سیاست اویونلرلہ
شخصی حرصلرینی تطمینہ چالیشانلرده واردی .
ایشته ، بو یریشان جماعتك ایچندن ایلک دفعہ اولہرق
حمدالہ صبحی نك شو جوانمردانہ خطابی ایشیدییورز :
« آرقاداشلر ، ہر شیدن اول قبول ایدلمسی ضروری
اولان برقرار واردر . اونی سزہ تکلیف ایدیورم .
آنادولیدہ وطن مدافعہ سی ایچین اورتہ بہ چبقمش
اولان قوای ملیہ بی طانیہ یغمری ، ملی حرکتی تصویب
ایتدی کمزی و بو حرکتہ استناد ایتمکده اولدیغمری
دنیاہ قارشى اعلان ایتملی بز ! » و بو عزملی سوزلری
شو چلہ لرك تعقیب ایتدیکنی کوریورز :

« داغنیق سورویہ یول کوسترہجک چوبان .
ییلدیزی ، ملی برامید حالندہ آنادولو طوبراقلرینك
اوزرنده دوغوب یوکسلمشدر . »

حمدالہ صبحی ، بو « چوبان ییلدیزی » نك هانکی
اسمہ علم اولدیغنی بش سنہ صوکرہ بزہ سویلہجکدر
وبونی دوملو پیکارده ، دوملو پیکار محاربه سنك ایلک
سنہ دورہ سنده بیکلر جہ انساندن متشکل رعشہ ناك
برعامہ اوکنده سویلہجکدر :

« سہ وکیلی غازی ! دیہجکدر . طالعك اک
قراکلق کونلرنده اسمك برچوبان ییلدیزی اولمدهی .
ہیمز اوکا باقہرق یول آلدق . »

بو ییلدیزی داهما او اوزاق و مظلم دورک
بولولطلری آراسندن کشف ایتمک و کشف ایتدکدن
صوکرہ اوکا دوغری یورومک بلکہ دہ بویوک بر
فضیلت صایلماز . تہلکہ آنلرنده قدرتلی بر شہف
اطرافندہ طوبلانمق حادثہ سی تاریخك ہر صفحہ سنده
بر ملتك حیانتدہ کوردیکمز طبیی احوالدن
بریدر . فقط مصطفی کمال بزده یالکنز بر شہف
دکل ، بر رمز ، بر اشارتدی . اونده یالکنز
وطنك استخلاصنی حاضرلایان بر فدا کار عسکری
دکل ، تورك ملتك بوتون مثبت و خیرکار امللرینی ،
تورك ملتك بوکسك و اصل مرادینی نفسندہ
صاقلایان مقدس شخصیتی دہ سزمک لازمدی و وطنك
فرداسز کورونن کیجہ سنده بر قلعه نك برجی کبی
صامت دوران او کتوم تنالده هنوز غیر مکشوف
قالان بوتون قدرتلری سزمک او قدر قولای دکلدی .

فقط حمدالہ صبحی ، سیاسی حیانہ علی العادہ بر
پولتیقه جی کبی کیرمہ مشدی . اونك روحی و ارادہ سی
اوزرنده حاکم اولان قوتلر بر پولتیقه جینك حساب
و کتابلرندن بوسبوتون باشقہ برشی ، بر الہی

قونوشمق قوتی نره دن بولویور دیرسکیز ؟ کرچه اوکا بوفکری تلفین ایدن بویوک شه فی اونک اوکنده دوریور ، اوکا « سویله ! » دیور . ققط « ووریکز ! » دیمک ، بر پارچه ده وورومق ، بر پارچه وورولنی کوزه آلتی دکلیدر ؟

بو ملکته صوک زمانله قدر سوز اریله ، ایش ارنی بر برندن آیرمق ، بونی اوکا ترجیح ایتمک کی بر ذهاب حکم سورمکده ایدی . خالص بر سوزو فکر اری اولان حمدالله صبحی نک ملی مجادله آراسنده کی بو سوز وفکر قهرمانلغنک هر هانکی بر فعل قهرمانلغندن نه فرق واردر ؟ اکر سویله ن سوز دوغری ایه ، اکر اورته یه آتیلان فکر یورومک باشلامسه ، هانکیمز بونی بر فعلدن آیرمق حقسنلغنی ایقاع ایده بیلیر ؟ آنک ایچیندرکه ، نورکیلاک ایده آنک بو آتشین خطیبی بز قلیجیله دوکوشه نلردن آیرماییز وجسارتی اونلرک جسارتی نیستنده یوکسک بر اراده محصولی تاقی ایدرز .

« داغ یولی » فی ترکیب ایدن نطقلرک خاصه بر تانه سی واردرکه ، عادتاً بر قدیم رومالی فضیلتی نمونه سیدر . حمدالله صبحی بو نطقنی بویوک ملت مجلسی رئیس مصطفی کمال پاشانک باش قوماندانغه انتخابی مسئله سی مذاکره اولنورکن سوله مشدر . بو نطق اخلاقی و تاریخی قیمتی آکلامق ایچون نظرلرمزی بر لحظه اوکونلرک اوزه رنده کوزدیرم : یونان اردولری آفیونی ، کوتاهییه فی ، اسکیمهری ضبط ایتمش و تا پولاطلییه حاکم اولان تپه لره قدر ایلریله مشدی . هیچ دکاسه بر قاچ یوز کیلو مترولق بر خط رجعت اوزه رنده مهادیا دوکوله دوکوله چکیلن کوچوک آناطولی اردوسی یاری بوزغون بر حالده آنقره نک یتیم کیلو متره اوته سنده آنحق طوتونه بیلیمشدی . هیچ بر حساب دشمنلرک یکی بر تعرضی قارشیمشده مقاومت قادر اوله جغمزی بزه تأمین ایده میوردی .

حکومتک قیصرییه نقلی قرارکیر اولمشدی . چونکه ، هر هانکی بر مستقبل تهلکه احتمالی شویله طورسون ، طوب سسلرندن و طیاره کورولنورلندن آنقره ده آرتق سکوتله چالیشه بیلیمک امکافی قالمشدی . بویوک ملت مجلسی بو فوق العاده وضعیت ایچنده فوق العاده تدبیرلر اتخاذینی دوشونمکه باشلامشدی . بو دوشونیلن تدبیرلرک اک باشنده باش قوماندانلغک واسع صلاحیتلرله تمام مصطفی کمال

پاشایه تودییی فکری واردی . حیات عسکریه سی هپ موفقیتلرله دولو اولان بوشانلی تورک قوماندانی ملی مجادله نک ابتداسندن بری بوتون سیاسی ، اداری و عسکری حرکاتی آووجنک ایچنده طومق و اراده سی بالذات بو حرکاتک مولدی اولقله برابر هنوز کندی قلیجی قینندن چیقارماش بولتیوردی و بویوک ملت مجلسی اوندن بو صوک فداکارانی ایسته یوردی . لکن عین مجلسک ایچنده اولدجه اهمیتلی بر زمیره بوفکره شدتله معارض ایدی . ییچین ؟ بونی سزه حمدالله صبحی نک کندی سوزلریله ایضاح ایده جکم ، محترم خطیب ، 4 آغستوس 1337 تاریخنده جریان ایدن بو عبرت آلود مناقشه فی شو صورته خلاصه ایدیور :

« بر قسم اعصا ، باش قوماندانلق قانوننک باش قوماندانه تأمین ایده جکی بویوک صلاحیتلردن قورقورلر . بو صلاحیتلرک باش قوماندان انتخاب ایدیله جک ذاتی ملت مجلسی فوقنده بر موقعه اصعاد ایده جکنی و اونک شخصنده طویلانله جق قوتلرک مجلسک تمثیل ایتدیکی حاکمیت ملیه اساسلرینه بر ضربه تشکیل ایده بیله جک ماهیتده اولدیغنی دوشونورلر . »

صوک درجه بیزارتن بر منظره اراشه ایدهن بو مناقشه قارشیمشده کی حیرت و نفرتی افاده ایچینه سوزی حمدالله صبحییه براقلم :

« بیلیمورم ، ازمیر ، بروسه ، ادرنه و استانبول کی بر طاقم مهم وطن پارچه لرینی قورتارمق ایچون باشلا دیغمز مجادله ده ، کری چکیله چکیله نهایت طوبرا قلمزی آناطولینک مرکزیه قدر دوشمانه ترک ایتمش بروضعیتده ایکن بوکی اندیشه لر دهنمزه ناصل یربولاییلور ؟ »

بر منطق بوندن ده قوتلی و بر قلب بوندن ده صمیمی اوله بیلیری ؟ حمدالله صبحی ، مدت حیاتنده یالکین بودرت سطرلرلر سوزی سوله مش اولسیدی ، بز اونی یه ملی خطابتک بر کوچوک شاه اثرینه صاحب تاقی ایده جکدک . اعتراف ایتمک لازم کلیرسه ملی مجادله دورندن بزه انتقال ایتمش تاریخی سوزلر میانشده صمیمیت و قوت اعتباریله بوندن یوکسکنی بولقی براز مشکلدیر .

لکن « صمیمت » دیدکدن صوکره « قوت » دیمکه نه لزوم وار ! « داغ یولی » نده کی نطقلرده او قورکن حسن ایدیورزکه ، حمدالله صبحی نک کلامنه او آتشی ، او نفوذی ویره نشی ، یالکیز اونده کی

ملی مفکوره یولیدر . دیکری حمدالله صبحی نك
آریجه کندی باشنه قطع ایندیکی یولدرکه ، اوده
بوندن دها آز چتین ، دها آز صارب دکدر وهر
ایکسنگ نهایتنده کی ذروه عین درجه ده یوکسک
وشرفلیدر .

بناء علیه ، قارشیمزه بوبله مضاعف یرجه دک
حاصله سیله چیقان حمدالله صبحی بی حرمت وعبثله
سلامامق هیمز ایچین بروجدان و عرفان وظیفه سی
اولسون .

فطری طلاق قدرتی دکدر . حمدالله صبحی نك یوکسک
موقیتنك سربخی اُک زیاده اونك صمیمیتنده آرامالیدر .
محترم خطیب اون سنه بی متجاوز اولان سیاسی حیاتنده
هیچ بزکون پوایقه نك واهی کله اویونلرینه دوشمه
مشدر . اوکیر ودارك ایچنده دائما اصیل برئیده
آیست و یوکسک برصنعتکار موقعی محافظه ایتمشدر .
بوایسه ، برچوقلرینك تخمین ایده میه جکی درجه ده
کوچ برایشدر . آنک ایچیندرکه بز حمدالله صبحی بی ،
ایکی قات زورلو برداغ یولندن چیقمش کورو بوروز .
نو ایکی یولک بری هیمزك برلکده چیقدا هیمز

